

HET LORTCHER-SYNDROOM. EEN FAMILIEKRONIEK

De laatste decennia kent het jeugd- en jongerentheater in Vlaanderen een echte 'boom'. Vandaag zijn er een twintigtal interessante groepen en organisatiestructuren op het gebied van zowel kinder-, jeugd- en jongerentheater als van poppen- of figurentheater actief, die behoorlijk gesubsidieerd worden. Zij beschikken meestal over degelijk geschoolde dramaturgische medewerkers, die onderwijzers en leraars overstelpen met begeleidend pedagogisch materiaal. Opvallend is ook dat haast alle groepen en productiestructuren sterk internationaal gericht zijn. Meerdere Vlaamse producties behalen de laatste jaren op internationale festivals en manifestaties prijzen en onderscheidingen. De kleine broertjes van het 'grote' theater zijn volwassen geworden, en worden door zowel de theatermakers als de critici en de subsidiënten ernstig genomen. Ook gerenommeerde acteurs en actrices vinden het niet (meer) minderwaardig om voor kinderen of jongeren te spelen en treden op in producties voor de jeugd. Vele hooggetalenteerde spelers (m/v) kiezen na hun theateropleiding zelfs resoluut voor het kinder- en jongerentoneel, zoals bijvoorbeeld Dimitri Leue¹ die met fantasierijke en speelse teksten als auteur én acteur ook de begeleidende volwassenen kan bekoren.

Dimitri Leue

Hij lijkt nog steeds meer een vrolijke scholier dan een vlotte dertiger, en schijnt in het kinder- en jongerentheater (en ook elders) haast alomtegenwoordig te zijn. Dimitri Leue schrijft zowel hedendaagse sprookjes zoals bijvoorbeeld 'Armandus de Zoveelste'² of 'Lodewijk, de koningspinguin'³ als teksten met actuele thema's zoals de milieuproblematiek of de natuurbescherming. Zo schreef en realiseerde hij met *Don Kyoto*⁴ een modern sprookje over een hedendaagse dolende groene ridder, die met zijn bakfiets ten strijde trekt voor het milieu, en dus niet tegen maar voor windmolens. Sociaal geëngageerd maar allerminst 'belerend' theater, wel dolkomisch en ontroerend, voor zowel jongeren als volwassenen. Recent schreef hij een stuk over de problematiek van het verdwijnen van diersoorten, in casu over de door toedoen van de mens uitgeroeide Dodo: een vogel van ongeveer een meter hoog die niet kon vliegen. Hij leefde op het eiland Mauritius en kende daar geen natuurlijke vijanden, waardoor hij ook geen vrees kende. Hij werd door de (Nederlandse) kolonisten massaal opgegeten, zijn habitat werd grondig verstoord, en hij stierf uit rond 1690. Over de uitroeiing van deze vogel schreef en speelde Leue twee versies⁵: *Dodo klein of ei zonder land* voor kinderen, en *DODO groot of land zonder ei* voor jongeren, maar ook enorm boeiend voor jonge en oudere volwassenen.

De theatertekst 'Het Lortcher-Syndroom. Een familiekroniek' die hij in opdracht van het theaterbureau Thassos schreef voor zijn oom Warre Borgmans en zichzelf, zou je veeleer een tekst voor volwassenen en ook voor jongeren kunnen noemen. Hij mocht zelf het thema kiezen, en na wat wikken en wegen werd dat de problematiek van de ziekte van Alzheimer, waaraan blijkbaar ook de vader van Warre Borgmans is gestorven. Ze begint doorgaans met geheugenstoornissen (vergeetachtigheid). Aanvankelijk is er een storing bij het zogenaamde kortetermijngeheugen. Er loopt wat fout bij de inprenting van nieuwe informatie, waardoor deze niet meer in het geheugen wordt opgeslagen. De patiënt stelt dikwijls dezelfde vragen, vertelt steeds weer opnieuw dezelfde verhalen, en heeft het moeilijk om alledaagse taken en handelingen uit te voeren. Informatie die in een verder verleden is opgeslagen (bijvoorbeeld tijdens de jeugd of de jaren als jonge volwassene) blijft langer beschikbaar, tot ook dit langetermijngeheugen wordt aangetast. Ten slotte wordt de patiënt volledig dement, en is hij niet meer in staat om de meest eenvoudige handelingen (zoals zich wassen, aankleden, eten, etc.) zelfstandig uit te voeren. De ziekte is geen dagelijks nieuwsitem voor krant of televisie, maar toch bijzonder actueel. Want wie heeft er in zijn familie of naaste kennissenkring niet iemand, die de 'Ziekte van Alzheimer' heeft of heeft gehad, en eraan gestorven is? En als je weet dat de erfelijkheidsfactor door sommige specialisten op ca. 76% wordt geschat, worden er door vele mensen voor zichzelf bange vragen gesteld.

Mortsel

Leue voert in *Het Lortcher Syndroom* drie personages ten tonele. Vooreerst is er de dementerende vader Peer (Warre Borgmans). Tegenover hem staat zoon Marcel (Dimitri Leue), die zijn vader tracht te begeleiden en te helpen. En ten slotte het personage van de pianist, een leerling van Peer die tijdens zijn leven componist en muziekleraar was. Borgmans en Leue zijn familie van elkaar, en zijn afkomstig van de stad Mortsel nabij Antwerpen. Tijdens de tweede wereldoorlog werd Mortsel op 5 april 1943 getroffen door een verschrikkelijk bombardement, uitgevoerd door de geallieerden die een nabijgelegen fabriek wilden treffen waar Duitse jachtvliegtuigen werden hersteld. Van de ca. 1100 bommen vielen er slechts een viertal op de fabriek, die een brand veroorzaakten waardoor 307 (deels verplicht) tewerkgestelde arbeiders het leven lieten. De andere bommen kwamen op de huizen en scholen van Mortsel terecht, en maakten daar 936 dodelijke slachtoffers, waaronder 209 kinderen. Meer dan 1300 mensen werden licht tot zwaargewond, en meer dan 1200 woningen werden totaal vernield of zwaar beschadigd⁶. Deze verschrikkelijke gebeurtenis leeft nog steeds voort in het collectieve geheugen van

Het Lortcher-syndroom © Tom Cornille

de inwoners van Mortsel. Tegen de achtergrond van het verleden van Mortsel worden diverse feiten en anekdotes uit de familiegeschiedenis van Leue en Borgmans, al dan niet historisch en soms met fictie vermengd, samengesmolten tot het verhaal van Peer en Marcel, die geconfronteerd worden met 'De Ziekte' waarvan ze de naam niet durven uitspreken en die de familie Lortcher sedert generaties teistert.

De vroegere muzikleraar en componist Peer is geestelijk aan het aftakelen, en haspelt zijn eigen vroegere leven met dat van andere familieleden door elkaar. Zoon Marcel is de verteller, die de diverse tafereelen waarin hij op een zachte manier het verstoorde geheugen van zijn vader weer wil activeren, aan elkaar praat. Marcel gaat op een liefdevolle en tedere manier met zijn vader om, zware tragische momenten zijn er aanvankelijk nauwelijks, en er wordt meermaals zowel door de personages als door het publiek hartelijk gelachen. Onder meer door de vele familieanekdotes. Zij verhinderen dat het stuk enkel en alleen over een evoluerend ziektebeeld zou gaan, en plaatsen het verhaal van de langzaam dementerende Peer in een groter geheel, dat ook gaat over de dagelijkse familieproblemen waarmee elke generatie steeds weer te maken heeft: huwelijksproblematiek, kinderen, opvoeding, het wankel evenwicht tussen het maken van een carrière en schenken van aandacht voor de familie, en zo meer. Het derde personage is de pianist. Zoon Marcel brengt zijn vader weer in contact met deze oud-leerling, en hoopt dat diens

pianospel het gehavende geheugen van Peer opnieuw een beetje kan oplappen. Maar de fragmentering van de hersenen is al te ver gezet, en de schade is niet meer te herstellen.

Van de lach naar de traan

Na zowat twee uur is aan het einde van het stuk de lichte toets verdwenen, en krijgt de dialoog tussen vader en zoon een aangrijpende dramatische toon. Peer, die telkens weer flarden herbeleefd van tragische gebeurtenissen uit zijn verleden, maakt in een vlag van helderheid zijn zoon zware verwijten: *"Moet ik nog een paar jaar lang, iedere keer opnieuw vernemen dat mijn ouders dood zijn en dat mijn nonkel dood is en dat mijn broer dood is en dat mijn vrouw dood is? Wilt gij mijn hart iedere keer opnieuw laten breken? Iedere dag opnieuw? Tranen, tranen, tranen. Zijt gij zo'n sadist dat gij mij als Tantalus behandelt?"* En als de zoon antwoordt *"Dat is gemeen, vader"*, wordt hij de mond gesnoerd door Peer: *"Ik ben niet gemeen. Gij zijt het. Gij komt iedere week eens kijken naar mijn lijden. Ik zit dan op u te wachten als een schrikbeeld, een te vermijden toekomstbeeld. En ge hoopt inderdaad dat de wetenschap snel iets zal vinden voor deze ziekte. Want ge hoopt dat ge nooit – maar dan ook nooit zult worden zoals ik nu ben. En als ik u een tip mag geven, mijne jongen. Speel mijn muziek nooit meer voor mij. Ik leef liever in een andere wereld in mijn hoofd dan in mijn geheugen dat werkt. Ik probeer te vergeten. Nee, ik probeer te onthouden. Ik hou het niet meer. En ik vergeet dat ik alles al vergeten ben. En dan komt alles terug. Als een zee van herinneringen. Tsunami's van verdriet. Godverdomme, jongen, help mij."* De problematiek van euthanasie wordt niet nadrukkelijk aangesneden, maar is toch voelbaar aanwezig wanneer zoon Marcel stilletjes reageert op de wanhoop van zijn vader met de twijfelende woorden *"Ik zal met de dokter spreken"*.⁷ Marcel leidt zijn schuifelende vader met zachte hand naar een stoel naast de piano, waarna Peer wezenloos voor zich uitstaart. Pianist Antoon Offeciërs zet voor de laatste maal een compositie van Peer in. Deze reageert niet, maar lijkt toch tot rust te zijn gekomen. Het licht dooft langzaam, terwijl nog even de witte pianotoetsen een reflectie geven. En dan is het absoluut duister.

Ik weet het: dit is geen experimenteel, innoverend of grensverleggend theater. Maar de tekst van Leue is uitermate boeiend, bij momenten erg grappig, en dan weer sterk aangrijpend. En bovendien tonen de acteurs het beste van hun kunnen, zonder daarbij met hun talent en technische vaardigheid te pronken. In een sober decor (een zandkleurige vloer, een piano en een stoel) wordt de aandacht van het publiek volledig naar hen gericht. Via een hedendaagse speelstijl (met een uitste-

kende mengeling van Brecht en Stanislavski) brengen de vertolkers een actuele maatschappelijke problematiek aan de man. Leue zit als zoon en verteller in een dienende rol en is de perfecte 'aangever' van een overrompelende Warre Borgmans, die met één vingerknip van de alerte en vinnige man uit het verleden kan switchen naar de dementerende bejaarde. En weer omgekeerd.

Het duurde even vooraleer het publiek na de voorstelling die ik bijwoonde⁸ in een applaus losbarstte, dat minutenlang bleef aanhouden. Vele mensen hadden tranen in de ogen. Van Dimitri Leue vernam ik dat er na de voorstellingen mensen hem kwamen opzoeken met het gelijkaardig verhaal van een Alzheimerpatient, of over een op een andere manier gehandicapte in hun familie, waarbij het verhaal van 'Het Lortcher-Syndroom' een metafoor werd voor hun specifieke problemen. Neen, deze voorstelling hoort wellicht niet thuis in de categorie van 'vernieuwend theater'. Wel mag ze geklasseerd worden onder de noemer van (naar keuze) hedendaags, en/of uitermate boeiend, en/of schitterend gespeeld theater. Theater op zijn best.

Toon BROUWERS

NOTEN

- 1 Dimitri Leue (*1974) opteerde na zijn theateropleiding resoluut voor het jeugdtheater. Hij realiseerde vele zelf geschreven producties, dikwijls geproduceerd door HETPALEIS te Antwerpen, en was ook lid van de theatergroep *De Kakkewieten* (o.m. met Pieter en Tine Embrechts).
- 2 Première op 05.12.08 in HETPALEIS. Uitgegeven door Lannoo, 2010.
- 3 'Lodewijk, de koningspenguin', een muzikale vertelling door Dimitri Leue met muziek van Benjamin Boutreur. Première op 19.12.2003 in HETPALEIS te Antwerpen. Voor deze tekst kreeg hij in 2005 de Literaire Prijs voor toneel van de Provincie Antwerpen.
- 4 Première 04.02.2008 in Rataplan te Antwerpen-Borgerhout.
- 5 Beide versies gingen in première in HETPALEIS te Antwerpen op zaterdag 19.11.2011.
- 6 Met dank aan Wikipedia.
- 7 De tekst die ik van de auteur ter beschikking kreeg is versie 1, augustus 2010. Hij werd tijdens de repetities en de voorstellingen nog lichtjes aangepast.
- 8 Voorstelling bijgewoond op woensdag 09.02.2011 te Herentals in het Cultureel Centrum 't Schaliken.

AUFSTIEG UND FALL DER STADT MAHAGONNY

Een crisis-opera

Als brancardier in een militair hospitaal heeft Bertolt Brecht het einde van de eerste wereldoorlog nog meegemaakt. Bij de confrontatie met de verschrikkelijke verminkingen en het onnoemelijke lijden werd hij een overtuigde pacifist, en een verdediger van de 'kleine man'. In de tijd dat hij aan zijn teksten voor 'Das kleine Mahagonny'¹ (creatie 1927) schreef, maakte hij de economische neergang mee van het na-oorlogse Duitsland, dat de torenhoge herstelbetalingen niet aankon en in een diep economisch moeras verzeild geraakte. En toen hij het libretto voor de opera 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny'² (creatie 1930) schreef, zat de hele wereld in een diepe economische crisis. Op de 'zwarte donderdag' van 24 oktober 1929 klapten de aandelenkoersen op Wall Street in elkaar en werd de zeepbel van het glorieuze kapitalisme doorgeprikt. De mensen die massaal geld hadden geleend van de banken om aandelen te kopen, zaten niet alleen met waardeloze aandelen maar dienden ook nog eens hun geleende geld terug te betalen. Wie nog wel spaargeld had liep naar de bank om het af te halen, de banken hadden geen cash genoeg en gingen over kop.

De 'grote depressie', die in Duitsland zo mogelijk nog groter was dan in de rest van de wereld, maakte aldaar de weg vrij voor het nazisme, en de verschrikkingen van een nieuwe wereldoorlog. Die er nog niet was toen Brecht en Weill in 1928 aan 'Die Dreigroschenoper'³ werkten en aan 'Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny', maar die ze duidelijk wel voelden aankomen. Na de machtsovername door de nazi's in 1933 emigreerde Brecht de dag na de brand van de Reichstag op 28 februari, via Denemarken naar de VS. Hij kwam in Hollywood. In Nazi-Duitsland werden zijn boeken verbrand. Ook Weill emigreerde samen met zijn toenmalige echtgenote Lotte Lenya eerst naar Parijs, nadien naar de Verenigde Staten. Hij vond er onder meer zijn weg op Broadway te New York met enkele succesvolle musicals, en bleef tot aan zijn dood in de Verenigde Staten. Brecht keerde in allerijl terug naar Europa wanneer hij na de oorlog door een MacCarthy-commissie wegens vermeende anti-Amerikaanse activiteiten dreigde monddood te worden gemaakt. Hij wilde zich in West-Berlijn vestigen, wat hem door de geallieerde bezettingsmacht werd verboden. Met een Oostenrijks paspoort reisde hij dan naar Oost-Berlijn, waar hij samen met Helene Weigel het 'Berliner Ensemble' stichtte, dat met zijn theaterteksten (episch theater) en een nieuwe speelstijl (vervreemdingseffect) in geheel Europa furore maakte.